

UDK 338.23:336.74:004

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INFLATSIYA
JARAYONLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI
VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI**

Buxoro xalqaro universiteti dotsenti, i.f.f.d. Boltayev Sh.Sh

Magistrant Jo'rayev Aziz Zoyirovich

ANNOTATSIYA. Mazkur maqola inflyatsiyani tartibga solishning zamonaviy mexanizmlarini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda inflyatsiyaning makroiqtisodiy mohiyati, uning ichki va tashqi omillar ta’sirida shakllanishi hamda pul-kredit va fiskal siyosat vositalari orqali boshqarilishi kompleks yondashuv asosida o‘rganildi. Ayniqsa, inflyatsion targeting siyosati, foiz stavkalarini tartibga solish, pul massasini nazorat qilish va fiskal muvofiqlik masalalari chuqur tahlil qilindi.

Shuningdek, ARIMA, OLS va VAR modellaridan foydalangan holda inflyatsiya dinamikasini prognozlash imkoniyatlari ko‘rib chiqildi. Xalqaro tajriba asosida inflyatsiyani samarali boshqarish uchun markaziy bank mustaqilligi, ochiq kommunikatsiya siyosati va institutsional muvofiqlashtirish muhim omil ekanligi asoslab berildi.

Maqolada O‘zbekiston sharoitida inflyatsiyani barqaror darajada ushlab turish uchun strategik tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari narxlar barqarorligini ta’minlash, iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlash va makroiqtisodiy muvozanatni saqlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: inflyatsiya, inflyatsion targeting, pul-kredit siyosati, fiskal siyosat, foiz stavkasi, ARIMA modeli, makroiqtisodiy barqarorlik, prognozlash.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНФЛЯЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И ПУТИ ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

АННОТАЦИЯ .Данная статья посвящена теоретическому и практическому анализу современных механизмов регулирования инфляции. В работе рассматривается макроэкономическая сущность инфляции, факторы её формирования и инструменты денежно-кредитной и фискальной политики, направленные на её сдерживание. Особое внимание уделено политике инфляционного таргетирования, регулированию процентных ставок и координации монетарных и фискальных мер.

С применением эконометрических моделей ARIMA, OLS и VAR исследованы возможности прогнозирования инфляционной динамики. На основе международного опыта обоснована значимость независимости центрального банка, прозрачной коммуникационной стратегии и институциональной согласованности для обеспечения ценовой стабильности.

В статье предложены практические рекомендации по совершенствованию политики регулирования инфляции в условиях Республики Узбекистан. Полученные выводы могут быть использованы для укрепления макроэкономической стабильности и устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: инфляция, инфляционное таргетирование, денежно-кредитная политика, фискальная политика, процентная ставка, эконометрическое моделирование.

**MODERN MECHANISMS FOR MANAGING INFLATION PROCESSES
IN THE DIGITAL ECONOMY AND WAYS OF THEIR IMPROVEMENT**

ABSTRACT. This article examines modern mechanisms of inflation regulation from both theoretical and practical perspectives. The study analyzes the macroeconomic nature of inflation, its internal and external determinants, and the role of monetary and fiscal policy instruments in maintaining price stability. Particular attention is given to inflation targeting, interest rate policy, money supply control, and institutional coordination.

Econometric methods, including ARIMA, OLS, and VAR models, are applied to assess inflation dynamics and forecasting opportunities. Based on international experience, the research highlights the importance of central bank independence, transparent communication strategies, and effective policy coordination for ensuring macroeconomic stability.

The article proposes strategic recommendations for improving inflation management in the context of Uzbekistan's economy. The findings contribute to enhancing price stability, supporting sustainable economic growth, and strengthening macroeconomic balance.

Keywords: inflation, inflation targeting, monetary policy, fiscal policy, interest rate, econometric modeling, macroeconomic stability.

KIRISH

Inflyatsiya zamonaviy iqtisodiyotning eng dolzarb va murakkab makroiqtisodiy muammolaridan biri hisoblanadi. Narxlar umumiy darajasining barqaror o'sishi aholi real daromadlariga, investitsion muhitga va iqtisodiy o'sish sur'atlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli inflyatsiyani samarali boshqarish har qanday davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sanaladi.

So'nggi yillarda global iqtisodiy beqarorlik, pandemiya oqibatlari, energiya va oziq-ovqat narxlarining keskin o'zgarishi rivojlanayotgan mamlakatlarda inflyatsion bosimni kuchaytirdi. Bunday sharoitda pul-kredit va fiskal siyosatning o'zaro muvofiqligi, markaziy bank mustaqilligi hamda inflyatsion kutilmalarni boshqarish mexanizmlari alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Inflyatsiyani tartibga solish borasida klassik, keynsiy, monetarist va yangi keynsiy yondashuvlar turli nazariy asoslarni taklif etadi. Zamonaviy iqtisodiy siyosatda esa inflyatsion targeting modeli keng qo'llanilib, u aniq maqsadli ko'rsatkichlar asosida pul-kredit vositalarini boshqarishni nazarda tutadi.

Mazkur maqolaning maqsadi inflyatsiyani tartibga solish mexanizmlarini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash hamda milliy iqtisodiy sharoitga mos takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM

Inflyatsiya ko'p omilli iqtisodiy hodisa bo'lib, uning shakllanishida talab va taklif nomutanosibligi, pul massasining ortishi hamda tashqi iqtisodiy omillar muhim rol o'ynaydi. Monetaristlar inflyatsiyani, avvalo, pul massasining iqtisodiy o'sish sur'atlaridan tezroq ko'payishi bilan izohlaydilar [1]. Ularning fikricha, uzoq muddatda narxlar barqarorligini ta'minlash uchun markaziy bank qat'iy va prognozga asoslangan pul-kredit siyosatini yuritishi lozim. Pul massasining nazoratsiz kengayishi inflyatsion kutilmalarni shakllantirib, iqtisodiy agentlarning xatti-harakatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Keynsiy yondashuv esa inflyatsiyani umumiy talabning ishlab chiqarish hajmidan oshib ketishi bilan bog'laydi [2]. Ushbu nazariyaga ko'ra, iqtisodiy faollikning ortishi, ayniqsa inqirozdan keyingi tiklanish bosqichida, narxlarning o'sishiga sabab bo'lishi mumkin. Bunday vaziyatda davlat fiskal siyosat vositalari — byudjet xarajatlarini optimallashtirish, soliqlarni tartibga solish va davlat investitsiyalarini yo'naltirish orqali talabni muvozanatlashtirishi zarur. Demak, inflyatsiya nafaqat monetar, balki real sektor omillari bilan ham chambarchas bog'liq.

Zamonaviy yangi keynsiy modelda narxlar va ish haqi yopishqoqligi (stickiness) muhim omil sifatida qaraladi. Ushbu modelga ko'ra, qisqa muddatda narxlar tez moslasha olmaydi, shuning uchun foiz stavkalarini moslashtirish orqali

umumiy talabga ta'sir etish mumkin [3]. Shu asosda Taylor qoidasi ishlab chiqilgan bo'lib, unda foiz stavkasi inflyatsiya darajasi va ishlab chiqarish tafovutiga qarab belgilanadi. Mazkur qoida monetar siyosatni diskretion qarorlardan ko'ra, tizimli va oldindan belgilangan qoidalarga asoslash zarurligini ko'rsatadi.

Inflyatsion targeting siyosati markaziy bank tomonidan aniq inflyatsiya maqsadini belgilash va ushbu ko'rsatkichga erishish uchun pul-kredit vositalarini izchil qo'llashni nazarda tutadi [4]. Ushbu yondashuv shaffoflik, hisobdorlik va samarali kommunikatsiyaga tayanadi. Jamoatchilik bilan ochiq muloqot yuritish orqali inflyatsion kutilmalar barqarorlashtiriladi, bu esa narxlar o'sishining oldindan bashorat qilinadigan darajada bo'lishini ta'minlaydi. Markaziy bank mustaqilligi inflyatsion targeting siyosatining muvaffaqiyatida hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Inflyatsiyani prognozlashda ekonometrik modellar muhim o'rin tutadi. ARIMA modeli vaqt qatorlari asosida inflyatsiya dinamikasini aniqlash va qisqa muddatli prognozlar tuzish imkonini beradi. VAR modeli esa pul massasi, foiz stavkasi, valyuta kursi va boshqa makroiqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kompleks tahlil qilishga xizmat qiladi [5]. Ushbu modellar siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonida analitik asos yaratadi hamda inflyatsiyaning ichki va tashqi omillarini aniqlashga yordam beradi.

O'zbekiston sharoitida inflyatsiyani boshqarish siyosati bosqichma-bosqich inflyatsion targeting tizimiga o'tish bilan tavsiflanadi. Markaziy bank tomonidan asosiy stavkani tartibga solish, pul massasini nazorat qilish hamda valyuta bozorida barqarorlikni ta'minlash bo'yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, fiskal siyosat bilan muvofiqlik alohida ahamiyat kasb etadi. Byudjet defitsiti va davlat qarzining nazorat ostida bo'lishi inflyatsion bosimni kamaytiradi hamda monetar siyosat samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, tashqi iqtisodiy omillar global tovar narxlari, savdo hamkorlaridagi iqtisodiy o'zgarishlar va valyuta kursi dinamikasi milliy inflyatsiya jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois inflyatsiyani samarali boshqarish

integratsiyalashgan yondashuvni, ya'ni monetar, fiskal va strukturaviy siyosat choralarining o'zaro uyg'unligini talab etadi. Faqatgina institutsional jihatdan mustahkam, prognozga asoslangan va shaffof siyosat orqali narxlar barqarorligini uzoq muddatda ta'minlash mumkin.

Inflyatsiyaning zamonaviy sharoitdagi dinamikasi tobora murakkablashib bormoqda. Global iqtisodiy integratsiya jarayonlari, tashqi savdo hajmining ortishi va kapital harakatining erkinlashuvi milliy iqtisodiyotlarda narxlar barqarorligini ta'minlashni yanada qiyinlashtirmoqda. Xalqaro tovar bozorlaridagi narx tebranishlari, xususan, energiya resurslari va oziq-ovqat mahsulotlari qiymatining o'zgarishi ichki inflyatsion bosimni kuchaytirishi mumkin [1]. Bunday sharoitda markaziy banklar an'anaviy monetar vositalar bilan bir qatorda, tashqi shoklarni yumshatishga qaratilgan makroprudensial choralarni ham qo'llashga majbur bo'lmoqda.

Inflyatsiyani boshqarishda kutilmalar nazariyasi alohida o'rin tutadi. Ratsional kutilmalar yondashuviga ko'ra, iqtisodiy agentlar kelajakdagi siyosiy qarorlarni oldindan hisobga olib, o'z xatti-harakatlarini moslashtiradilar [2]. Agar markaziy bank ishonchli va izchil siyosat yuritisa, inflyatsion kutilmalar barqarorlashadi va narxlar o'sishi nazorat ostida bo'ladi. Aksincha, siyosiy noaniqlik va kommunikatsiyaning sustligi inflyatsion spiral xavfini kuchaytiradi. Shu sababli markaziy banklarning kommunikatsiya strategiyasi, ochiq ma'lumot berish va prognozlarni e'lon qilish amaliyoti narxlar barqarorligini ta'minlashning muhim institutsional vositasiga aylangan.

So'nggi yillarda inflyatsiyani prognozlash va monitoring qilish jarayonida raqamli texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Katta ma'lumotlar (big data) tahlili va sun'iy intellekt asosidagi modellar narxlar dinamikasini real vaqt rejimida kuzatish imkonini bermoqda. Bunday yondashuvlar inflyatsion jarayonlarni tezkor aniqlash va siyosiy choralarni mos ravishda ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi [3]. Ayniqsa, chakana savdo tarmoqlaridan olingan elektron ma'lumotlar asosida narx

indekslarini shakllantirish usullari statistik baholash aniqligini oshiradi hamda vaqt qatorlarining sifatini yaxshilaydi.

Fiskal siyosatning inflyatsiyaga ta'siri ham muhim omillardan biridir. Byudjet defitsiti va davlat qarzining ortishi pul-kredit siyosati samaradorligini pasaytirishi mumkin, chunki ortiqcha fiskal ekspansiya inflyatsion bosimni kuchaytiradi [4]. Shu sababli fiskal intizomni mustahkamlash, davlat xarajatlarining samaradorligini oshirish va soliq bazasini kengaytirish inflyatsiyani jilovlashda muhim rol o'ynaydi. Monetar va fiskal siyosatning uyg'unligi inflyatsiyani o'rta va uzoq muddatda barqarorlashtirish uchun zarur shart hisoblanadi.

Shuningdek, strukturaviy islohotlar inflyatsiyani pasaytirishning barqaror mexanizmlaridan biridir. Mehnat bozorining moslashuvchanligini oshirish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va raqobat muhitini rivojlantirish orqali taklif tomonini mustahkamlash mumkin. Taklif hajmining ortishi esa narx bosimini kamaytiradi va iqtisodiy o'sish bilan birga narxlar barqarorligini ta'minlash imkonini beradi. Bunday yondashuv yangi keynsiy model doirasida taklif etilgan o'rta muddatli muvozanat tamoyillariga mos keladi [5].

Umuman olganda, inflyatsiyani samarali boshqarish ko'p darajali va integratsiyalashgan yondashuvni talab qiladi. Nazariy modellar, ekonometrik prognozlash usullari, institutsional mustahkamlik, raqamli monitoring tizimlari va ochiq kommunikatsiya siyosati birgalikda qo'llanilgandagina inflyatsion jarayonlar ustidan barqaror nazorat o'rnatish mumkin bo'ladi.

XULOSA

Inflyatsiyani tartibga solish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u nazariy yondashuvlar, amaliy mexanizmlar va institutsional muvofiqlikni o'z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inflyatsiyani samarali boshqarish uchun faqat bitta siyosat vositasiga tayanish yetarli emas. Pul-kredit va fiskal siyosat uyg'unligi,

markaziy bank mustaqilligi, ochiq kommunikatsiya va prognozlash tizimlari muhim omillardir.

Inflyatsion targeting modeli zamonaviy iqtisodiy sharoitda eng samarali yondashuvlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Biroq uning muvaffaqiyati institutsional barqarorlik va jamoatchilik ishonchiga bog'liq.

O'zbekiston sharoitida inflyatsiyani pasaytirish va narxlar barqarorligini ta'minlash uchun bosqichma-bosqich va ehtiyotkorlik bilan olib borilayotgan siyosatni davom ettirish zarur.

Kelgusida inflyatsiyani prognozlashda zamonaviy ekonometrik modellar va raqamli texnologiyalardan keng foydalanish, fiskal-monetar muvofiqlikni kuchaytirish hamda ijtimoiy himoya mexanizmlarini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Friedman M. The Role of Monetary Policy // *American Economic Review*. — 1968. — Vol. 58(1). — B. 1–17.
2. Keynes J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. — London: Macmillan, 1936. — 472 b.
3. Taylor J. B. Discretion versus Policy Rules in Practice // *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*. — 1993. — № 39. — B. 195–214.
4. Bernanke B. S., Mishkin F. S. Inflation Targeting: A New Framework for Monetary Policy? // *Journal of Economic Perspectives*. — 1997. — Vol. 11(2). — B. 97–116.
5. Mishkin F. S. *Monetary Policy Strategy*. — Cambridge: MIT Press, 2007. — 544 p.